

УДК 001.89:658.1:330.131.5

DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.217.134-142>**Яців І.Б.**

доктор економічних наук

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького

Yatsiv Ihor

Dr. of Economic Sc.

Stepan Gzhytskyi National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv
<https://orcid.org/0000-0002-2370-6351>

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА РОЗРОБОК

У статті представлено результати аналізу економічної ефективності підприємств України, основним видом економічної діяльності яких є наукові дослідження та розробки (КВЕД 72). Наведені структурні характеристики сукупності цих підприємств, більшість яких створені за участі приватного капіталу, та проаналізовано тенденції основних показників їхньої діяльності в умовах воєнного стану. Суттєве зростання обсягу реалізованої ними продукції свідчить про високий попит на результати наукових досліджень і розробок. Зазначено, що відносно високі показники рентабельності досліджуваних підприємств зумовлюють їхню інвестиційну привабливість. Встановлено пряму залежність економічної ефективності підприємств сфери наукових досліджень та розробок від їхнього розміру. Визначено перспективні стратегії розвитку цих підприємств, реалізація яких, зокрема через поглиблення інтеграції до європейського науково-інноваційного простору, сприятиме підвищенню економічної ефективності їхньої діяльності.

Ключові слова: наукові дослідження, підприємства, економічна ефективність, трансфер наукових розробок, фінансовий стан, розмір підприємств

ECONOMIC EFFICIENCY OF ENTERPRISES IN THE FIELD OF SCIENTIFIC RESEARCH AND DEVELOPMENT

The article investigates the economic efficiency of Ukrainian enterprises whose main type of economic activity is scientific research and development (NACE 72). The relevance of the study is determined by the important role of research and development outcomes in ensuring the technological renewal of the economy, enhancing the competitiveness of enterprises, and strengthening the country's defense capability. The purpose of the article is to explore the features of economic efficiency formation among research and development enterprises in Ukraine and to identify prospects for improving this efficiency. The research methodology is based on statistical analysis, comparison, tabular, abstract-logical, and other methods. The information base of the study comprises official statistical data of the State Statistics Service of Ukraine and information from the YC.Market analytical service. The economic efficiency of enterprises was assessed using a range of financial indicators, taking into account the size of business entities.

It is shown that, despite the war, Ukraine has preserved the potential of its scientific sector and ensured the effective functioning of most of its entities. It has been established that, despite the decline in the number of operating research and development enterprises after the outbreak of full-scale war, the volume of products sold by them increased substantially in 2023–2024, indicating sustained demand for the results of their activities. The profitability level of these enterprises generally exceeded the corresponding indicators for Ukrainian enterprises as a whole. A strong correlation was identified between the economic efficiency of research and development enterprises and their size. The potential investment attractiveness of research enterprises was substantiated, along with the prospects for attracting venture capital and foreign financing to support their development.

The practical value of the results obtained lies in their applicability for substantiating state policy on the development of the research and development sector. Promising directions for the development of enterprises in this sphere have been identified, particularly small enterprises, the implementation of which will contribute to improving the economic efficiency of their activities.

Keywords: scientific research, enterprises, economic efficiency, transfer of scientific developments, financial condition, enterprise size

JEL classification: D24, G30, O32.

ISSN друкованої версії: 2224-6282

ISSN електронної версії: 2224-6290

© Яців І.Б., 2026

Постановка проблеми. Одним із основних чинників соціально-економічного розвитку країни, підвищення добробуту її громадян, зміцнення національної безпеки є впровадження суб'єктами господарювання досягнень науково-технічного прогресу. Стрімке поширення цифрових технологій, автоматизації та роботизації виробничих процесів, використання нових матеріалів зумовлюють необхідність своєчасного сприйняття та використання підприємствами результатів наукових досліджень і розробок для забезпечення їхньої конкурентоспроможності. Їх практичне впровадження дає змогу знижувати ресурсо- та енергомісткість продукції, підвищувати її якість, скорочувати виробничі витрати, розширювати асортимент товарів, що виробляються, та створювати нові можливості для виходу з ними на внутрішні і зовнішні ринки.

Інноваційний розвиток економіки вимагає створення дієвого механізму комерціалізації результатів наукових досліджень і розробок. Ефективність упровадження цих результатів залежить від взаємовигідної комерційної взаємодії між усіма учасниками процесу їх перетворення на товарну продукцію та їхньої економічної зацікавленості у співпраці [18, с. 84]. Економічний ефект мають отримувати не лише споживачі результатів НДДКР, а й їхні розробники, діяльність яких потребує значних фінансових ресурсів. Слід зазначити, що рівень фінансування наукових досліджень в Україні залишається значно нижчим, ніж у економічно розвинених країнах. Не забезпечується виконання законодавчої норми про бюджетне фінансування наукової і науково-технічної діяльності в обсязі не менше 1,7 відсотка ВВП України. За таких умов особливої актуальності набуває ефективне використання тих коштів, які виконавці наукових досліджень і розробок спромоглися акумулювати з різних джерел.

В Україні функціонує значна кількість суб'єктів, основним видом економічної діяльності яких є здійснення наукових досліджень та розробок. Перспективи розвитку таких суб'єктів залежать від фінансових результатів реалізації їхньої продукції. Аналіз основних результатів економічної діяльності суб'єктів наукової діяльності, зокрема показників їхньої економічної ефективності, дає змогу оцінити стан і перспективи розвитку діючого в країні механізму забезпечення створення нових науково-технічних розробок, невід'ємними складовими якого є економічне обґрунтування їхнього фінансування та забезпечення подальшого використання в господарській діяльності. Така оцінка набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану, з огляду на перспективи повоєнного відновлення економіки, реалізацію євроінтеграційних планів України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Завдання та методика оцінювання економічної ефективності господарської діяльності підприємств доволі детально розглянуті в численних публікаціях вчених. Економічна ефективність відображає міру результативності цієї діяльності [16], розглядається дослідниками як індикатор характеристики діяльності підприємства, що свідчить про його життєздатність, стійкість та спроможність до подальшого розвитку [4, с. 787].

Здебільшого автори розуміють економічну ефективність як показник, який відображає відношення абсолютного показника результату діяльності підприємства – економічного ефекту до витрат або ресурсів, які були задіяні для отримання цього результату [12, с. 18; 20, с. 102].

Підхід до оцінювання економічної ефективності через співвідношення доходів (ефектів) і витрат дослідники пропонують застосовувати і при аналізі впровадження інноваційних рішень [19, с. 158], результатів наукових досліджень [15, с. 55]. Цей підхід знайшов відображення і в Методичних рекомендаціях з питань комерціалізації науково-технічних розробок, затверджених у 2010 році Державним комітетом України з питань науки, інновацій та інформатизації [17].

Чернобай Л. та Дума О. зазначають, що інструментарій оцінювання ефективності діяльності доцільно підбирати з урахуванням конкретних умов та потреб підприємства [22, с. 408]. Процес такого оцінювання, на думку Р. Лупака та А. Хомицького, залежить від низки чинників, серед яких – вид і тип підприємства, мета та завдання оцінювання, наявність інформаційно-аналітичної бази, цільові орієнтири розвитку підприємства та ін. [11, с. 76].

Як критерії економічної ефективності діяльності підприємства вчені пропонують застосовувати показники його фінансового стану, серед яких – рентабельність, коефіцієнти фінансової стійкості, ділової активності, ліквідності, інші показники, що відображають інформацію про отриманий суб'єктом прибуток [2, с. 89; 4, с. 789; 16; 20, с. 102–103; 22, с. 407]. Показники прибутку, собівартості продукції, рентабельності виробництва О. Нечипоренко та ін. пропонують використовувати і при аналізі ефективності діяльності науково-інноваційних кластерів [14, с. 84]. Професор О. Денисюк пропонує використовувати показники фінансового стану для оцінки ефективності інвестицій в науково-дослідну діяльність [5, с. 229].

У низці публікацій розглядається питання методики оцінки ефективності функціонування наукових установ. Глоба Л., Новогрудська Р. та Задосенко Б. пропонують онтологічну модель оцінки такої ефективності, яка передбачає опрацювання великих масивів інформації про діяльність цих установ [3]. Артюшенко В. та Ступіна Л. розглядають підходи до оцінки діяльності організацій, що здійснюють наукові дослідження, які використовують у країнах Європейського Союзу [1, с. 47–48]. Трифонова О., Баранець Г. та Іванова М. наводять перелік показників, які використовуються в країнах Європейського Союзу для відображення результатів трансферу знань, і серед них – обсяги фінансування витрат на дослідження і трансфер знань, укладені в цій сфері контракти, створені та збережені робочі місця та ін. [21, с. 72]. Натомість В. Луговий та І. Регейло зазначають, що недоцільно переносити на знесилену наукову сферу України неадаптовані методи оцінювання наукової діяльності, які успішно працюють у країнах, де ця сфера є дійсно пріоритетною [10, с. 60].

Учені відзначають низку проблем, які негативно

впливають на результативність та ефективність наукових досліджень в Україні. Серед них: недостатній рівень фінансування; недостатнє використання бізнесом, залученим до наукових розробок, можливостей участі в міжнародних програмах; низький рівень довіри між представниками науки та бізнесу, брак налагоджених між ними комунікацій; недоліки в розробленні науковими установами стратегій комерціалізації результатів їхньої діяльності, сценаріїв трансферу технологій; невисокий рівень зацікавленості суб'єктів господарювання у впровадженні результатів вітчизняних наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, що потребує додаткового часу і фінансування; недостатня інтеграція інноваційної культури в бізнес-стратегії підприємств; імміграція вітчизняних науковців за кордон тощо [9, с. 123–124; 21, с. 78].

Питання ефективності діяльності, пов'язаної з науковими дослідженнями, опрацьовані переважно в теоретичному плані. Натомість у наукових публікаціях відсутні результати системного аналізу економічної ефективності функціонування підприємств, задіяних у сфері наукових досліджень і розробок в Україні, які б ґрунтувалися на використанні фінансових показників їхньої роботи.

Метою статті є дослідження особливостей формування економічної ефективності підприємств сфери наукових досліджень та розробок в Україні, визначення перспектив її підвищення.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети застосовано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового дослідження. Зокрема: методи аналізу та синтезу використані для деталізації об'єкта дослідження і з'ясування низки закономірностей у формуванні показників економічної ефективності за сукупністю досліджуваних підприємств; методи індукції та дедукції – для теоретичного узагальнення результатів аналізу цих показників; метод статистичного аналізу застосовано для з'ясування тенденцій зміни фінансово-економічних результатів функціонування досліджуваних підприємств на основі використання офіційних даних Державної служби статистики України; метод порівняння використано для встановлення залежності показників економічної ефективності підприємств сфери наукових досліджень та розробок від їхніх розмірів та спеціалізації; табличний метод застосовано для систематизації та відображення основних результатів дослідження; абстрактно-логічний метод – для формулювання висновків.

Виклад основних результатів дослідження. Об'єктом дослідження, результати якого викладені у статті, є процес формування економічної ефективності функціонування суб'єктів господарювання, основним видом економічної діяльності є наукові дослідження та розробки (код 72 за Класифікацією видів економічної діяльності – КВЕД-2010). За роз'ясненням Державної служби статистики України, йдеться про діяльність, що охоплює фундаментальні та прикладні наукові дослідження, а також експериментальні розробки як

систематичну діяльність, що спирається на наявні знання, отримані в результаті досліджень і/чи практичного досвіду. Відповідно до КВЕД-2010, зазначені суб'єкти поділяються на тих, що здійснюють дослідження й експериментальні розробки у сфері природничих і технічних наук (код 72.1), та тих, що здійснюють дослідження та експериментальні розробки у сфері суспільних і гуманітарних наук (код 72.2) [8].

Державна служба статистики України відносить суб'єктів господарювання до певних груп, сформованих за кодами КВЕД, з урахуванням основного виду їхньої економічної діяльності. Основним для суб'єкта вважається вид діяльності, який забезпечує найбільшу частку доданої вартості (не обов'язково 50% або більше, якщо суб'єкт здійснює понад два види економічної діяльності). Якщо мають місце методичні труднощі з визначенням основного виду економічної діяльності серед кількох видів, як критерії можуть використовуватися обсяг виробленої продукції, обсяг реалізації або оборот груп продукції, фонд оплати праці, середня кількість працівників за кожним із видів економічної діяльності [8]. Ці уточнення важливі для розуміння того, що за основним кодом КВЕД 72 об'єднані економічні суб'єкти (підприємства, установи, організації), найважливіші результати діяльності яких безпосередньо пов'язані зі сферою наукових досліджень та розробок. Їхні основні функції стосуються здійснення фундаментальних і прикладних наукових досліджень та експериментальних розробок або інфраструктурного забезпечення, поширення, зокрема й комерційного, результатів такої діяльності.

У 2024 році в Україні налічувалося 4498 діючих суб'єктів у сфері наукових досліджень та розробок, у тому числі 1279 підприємств і 3219 фізичних осіб-підприємців. На останніх у 2024 році припадало всього 0,1% від загального обсягу реалізованої продукції суб'єктами за основним кодом КВЕД 72 [6]. Динаміка основних результатів функціонування підприємств зазначеного виду економічної діяльності наведена в табл. 1.

У 2022 році, з початком повномасштабного воєнного вторгнення, загальна кількість діючих підприємств сфери наукових досліджень та розробок в Україні помітно зменшилася. Майже половина (46,4% у 2023 році) таких підприємств розташовані в м. Києві. Іншими регіонами-лідерами з їх розміщення є Дніпропетровська та Харківська області, на кожну з яких припадає понад 10% від загальної кількості таких підприємств. Столиця і зазначені регіони в період воєнного стану перебувають під неперервними атаками агресора, що, безумовно, позначається на результатах їхнього функціонування.

У загальному обсязі реалізованої продукції суб'єктами сфери наукових досліджень та розробок близько 80% припадає на великі й середні підприємства. Частка малих підприємств у період воєнного стану характеризується тенденцією до зниження.

Таблиця 1

Динаміка основних показників діяльності підприємств сфери наукових досліджень та розробок¹ України

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2020 р., %, +/- п.
Кількість діючих підприємств, одиниць	1881	1873	1269	1385	1279	68,0
у тому числі у сфері:						
природничих і технічних наук	1793	1787	1215	1329	1228	68,5
суспільних і гуманітарних наук	88	86	54	56	51	58,0
Кількість серед діючих підприємств:						
великих	3	3	3	4	4	133,3
середніх	96	88	75	64	64	66,7
малих	1782	1782	1191	1317	1211	68,0
Обсяг реалізованої продукції, млн грн	19498,9	22738,3	17575,6	23860,9	32467,3	166,5
у т. ч. підприємствами у сфері:						
природничих і технічних наук	19326,3	22535,7	17401,5	23644,0	31784,9	164,5
суспільних і гуманітарних наук	172,6	202,6	174,2	216,8	682,4	395,4
Частка в обсязі реалізованої продукції підприємств, %:						
великих	...	...	...	38,2	37,9	...
середніх	...	...	...	37,5	44,6	...
малих	19,7	23,5	22,8	24,3	17,5	- 2,2 п.

¹ Код 72 (наукові дослідження та розробки) за КВЕД-2010.

Джерело: розраховано автором за [6].

Попри складні макроекономічні умови, протягом 2023-2024 років обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств сфери наукових досліджень та розробок помітно зріс, що свідчить про високу її затребуваність. У складі цієї продукції на підприємства сфери суспільних і гуманітарних наук в останні роки припадало всього 1-2 відсотки. Однак обсяг реалізованої продукції цих підприємств у 2024 році порівняно з 2022 роком зріс майже в 4 рази.

Певні відомості про склад і результати діяльності суб'єктів сфери наукових досліджень та розробок отримали, опрацьовуючи дані аналітичного сервісу УС.Market, що акумулює інформацію про українські підприємства [7]. Розглянули дані про 200 найбільших у 2025 році за обсягом чистого доходу суб'єктів з основним кодом КВЕД 72. У відібрану сукупність увійшли підприємства та організації з обсягом річного чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) від 15 млн грн і більше – усі великі та малі підприємства за кодом КВЕД 72 та значна частка малих. На зазначені підприємства припадає домінуюча частка економічного потенціалу вітчизняної сфери наукових досліджень і розробок.

У відібраній сукупності суб'єктів 144 (72,0%) мали статус господарського товариства (переважно товариства з обмеженою відповідальністю) чи приватного підприємства. Частка суб'єктів, створених державою, – державних підприємств та організацій (установ, закладів) становила 26,5%. Решта 1,5% припадало на суб'єктів з іншою організаційно-правовою формою. Серед 200 найбільших в Україні підприємств сфери

наукових досліджень та розробок 33 (16,5% від їх кількості) створені за участю іноземного капіталу.

Суб'єкти господарювання показали у звітності фінансові результати своєї діяльності, що дало змогу оцінити економічну ефективність їх функціонування. Показники чистого доходу державних наукових організацій відображають комерціалізацію результатів їхньої діяльності, хоча серед джерел їх фінансування, очевидно, значна частка припадає на бюджетні кошти.

У 2025 році порівняно з попереднім 141 підприємство (70,5% від загальної кількості) збільшили обсяг чистого доходу. Ще 7 підприємств лише у 2025 році розпочали свою діяльність. Таким чином, скорочення доходів проявилось у чверті суб'єктів з відібраної сукупності. Частка збиткових (закінчили звітний період з показником чистого збитку) серед усіх відібраних підприємств у 2025 році становила 11,0%, з них серед державних підприємств і організацій – 11,3%. Крім того, два державних підприємства відобразили у звітності нульовий показник чистого прибутку. Ці дані відображають відносно високі показники економічної ефективності основних (найбільших) суб'єктів, які здійснюють діяльність у сфері наукових досліджень та розробок.

Динаміка показників економічної ефективності за всіма підприємствами сфери наукових досліджень і розробок наведена в табл. 2. Ці показники загалом відносяться до категорії індикаторів фінансового стану підприємств, застосування яких як критеріїв економічної ефективності є поширеною практикою.

Таблиця 2

Динаміка показників економічної ефективності підприємств сфери наукових досліджень і розробок¹ України

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2020 р., +/-
Частка серед підприємств прибуткових, %	69,0	69,3	58,8	65,5	65,2	- 3,8
у тому числі у сфері:						
природничих і технічних наук	68,5	69,1	58,8	65,5	65,0	- 3,5
суспільних і гуманітарних наук	78,6	72,2	57,1	63,8	72,0	- 6,6
Частка прибуткових підприємств, %, серед:						
великих	...	100,0	100,0	100,0	100,0	...
середніх	...	77,8	68,0	87,5	84,4	...
малих	68,8	68,6	58,0	64,1	64,1	- 4,7
Рівень рентабельності операційної діяльності підприємств, %	10,6	11,1	15,7	14,5	14,0	3,4
у т. ч. великих	...	18,9	53,2	20,8	22,9	...
середніх	...	7,3	5,6	10,9	10,7	...
малих	3,9	6,7	- 2,9	9,8	1,6	- 2,3
Рівень рентабельності всієї діяльності підприємств, %	8,0	8,7	14,0	14,6	10,6	2,6
у т. ч. великих	...	15,2	44,6	25,4	17,7	...
середніх	...	7,5	5,4	8,8	8,5	...
малих	2,1	1,7	0,5	6,9	1,1	- 1,0
Коефіцієнт фінансової автономії, на кінець року	0,424	0,391	0,368	0,480	0,489	0,065
у т. ч. в малих підприємствах	0,338	0,301	0,221	0,400	0,293	- 0,045
Коефіцієнт оборотності капіталу	0,444	0,420	0,298	0,518	0,654	0,210
у т. ч. в малих підприємствах	0,224	0,233	0,138	0,529	0,448	0,224

¹ Код 72 (наукові дослідження і розробки) за КВЕД-2010.

Джерело: розраховано автором за [6].

Серед підприємств сфери наукових досліджень та розробок доволі високою була частка збиткових підприємств. Упродовж досліджуваного періоду (2020-2024 рр.) вона становила близько третини, що дещо перевищувало аналогічний показник в Україні за всіма видами економічної діяльності. Водночас підприємства цієї сфери характеризувалися відносно високими показниками рентабельності, які помітно перевищували відповідні показники рентабельності операційної та всієї діяльності підприємств України загалом.

Спостерігається виражена пряма залежність між показниками економічної ефективності підприємств сфери наукових досліджень та розробок і їхнім розміром. Саме серед малих підприємств частка збиткових є доволі високою (у 2024 році – більше третини), а показники рентабельності та інші індикатори фінансового стану – значно нижчими, ніж у середніх і великих. Для малих підприємств характерна також доволі висока варіація показників рентабельності в окремі роки, що свідчить про їхню вразливість до несприятливих макроекономічних умов. Натомість великі й середні підприємства досліджуваної сфери демонструють значно вищу економічну стійкість.

Економічна ефективність тісно корелює з інвестиційною привабливістю галузей і сфер економіки. У світовій практиці наука належить до найбільш ефективних сфер інвестування [15, с. 56]. Відносно високі показники рентабельності підприємств сфери наукових

досліджень та розробок в Україні дають підстави для позитивної оцінки їхньої інвестиційної привабливості. Певною мірою підтверджує цей висновок і той факт, що протягом останніх років частка капітальних інвестицій підприємств за КВЕД 72 у загальному обсязі капітальних інвестицій підприємств за всіма видами економічної діяльності перевищувала частку чистого доходу, отриманого цими підприємствами, в загальному обсязі чистого доходу. В умовах воєнного стану інвестиційна привабливість підприємств сфери наукових досліджень та розробок значною мірою визначається їхнім внеском у забезпечення обороноздатності країни.

Водночас привертають увагу відносно низькі показники оборотності капіталу цих підприємств, наведені в табл. 2. У 2024 році вони були значно нижчими за аналогічні показники підприємств за всіма видами економічної діяльності й промисловості зокрема – 0,875 і 0,923 відповідно. Відносно низька оборотність капіталу зумовлює потребу в залученні до реалізації інвестиційних проєктів у сфері наукових досліджень бюджетного та венчурного фінансування.

Підвищення економічної ефективності підприємств сфери наукових досліджень і розробок, переважну більшість яких становлять недержавні структури, залежить від здатності їхньої продукції забезпечувати вирішення конкретних технологічних і виробничих проблем. В умовах війни відбулися структурні зміни на ринку наукових послуг, що супроводжувалися

перерозподілом фінансових ресурсів для забезпечення інноваційного розвитку окремих галузей і сфер економіки. Брак внутрішніх джерел фінансування може певною мірою компенсуватися залученням коштів з іноземних джерел. Така тенденція спостерігається в Україні: частка коштів з іноземних джерел у загальному обсязі витрат на наукові дослідження і розробки зросла з 10,7% у 2022 р. до 15,9% у 2024 р., а в підприємницькому секторі за цей самий період – з 17,3% до 22,5% [13]. Інтеграція вітчизняної науки у світовий науковий та європейський дослідницький простір є одним із основних завдань державної політики у сфері розвитку науки [9, с. 125–126]. Це визначає відповідні вектори розвитку підприємств вітчизняної сфери наукових досліджень та розробок.

Важливим орієнтиром для підвищення економічної ефективності підприємств сфери наукових досліджень та розробок в Україні є європейський підхід до валоризації знань (*knowledge valorisation*), під якою розуміється процес створення економічної та суспільної цінності на основі знань шляхом перетворення результатів досліджень, даних і ноу-хау на продукти, технології, послуги й інші рішення, які знаходять практичне застосування [23]. Застосування цього підходу сприятиме поглибленню зв'язків вітчизняних підприємств з європейським науково-інноваційним простором, розширенню співпраці з європейськими компаніями та дослідницькими організаціями, залученню до міжнародних інноваційних проєктів.

Аналіз інформації з сайту UC.Market показав, що підприємства сфери наукових досліджень та розробок зазначають коди КВЕД, які передбачають можливість здійснення інших видів економічної діяльності. З огляду на це підприємства з низькими показниками економічної ефективності можуть застосовувати стратегію диверсифікації, доповнюючи наукову діяльність іншими видами економічної діяльності. Така стратегія є перспективною для малих підприємств, значна частка яких, як з'ясовано, характеризується збитковістю. Однак диверсифікація не повинна призводити до розпорошення ресурсів, а має забезпечувати використання наукової компетентності підприємства в суміжних видах діяльності з вищою або стабільнішою рентабельністю.

З огляду на виявлену залежність економічної ефективності підприємств сфери наукових досліджень та розробок від їхнього розміру, перспективним напрямом підвищення конкурентоспроможності малих підприємств є кооперація з іншими підприємствами та науковими організаціями. Вона розкриває можливості для спільного використання дорогого дослідницького обладнання, участі в консорціумах і проєктних об'єднаннях, залучення зовнішнього фінансування для реалізації перспективних розробок. Застосування стратегії кооперації дає змогу частково компенсувати обмеженість власних фінансових і матеріальних ресурсів малих підприємств, розширити їхні можливості щодо реалізації масштабніших і технологічно складніших проєктів, що зрештою сприятиме зростанню їхніх доходів та прибутку.

Висновки. Підприємства сфери наукових досліджень та розробок є важливою складовою інноваційного розвитку економіки. Їхня діяльність пов'язана зі створенням наукомістких інноваційних технологій і рішень та забезпеченням їхнього практичного впровадження. Опрацювання даних аналітичного сервісу UC.Market показало, що більшість із цих підприємств створені за участі приватного капіталу. Перспективи їхнього розвитку залежать від ефективності функціонування на конкурентному ринку.

Незважаючи на скорочення кількості діючих підприємств досліджуваної сфери після початку повномасштабної війни, у 2023–2024 рр. спостерігалось суттєве зростання обсягу реалізованої ними продукції, що свідчить про збереження та посилення попиту на результати наукових досліджень і розробок. Середній рівень рентабельності підприємств сфери наукових досліджень та розробок в Україні є значно вищим за відповідні показники підприємств України загалом. Це дає підстави розглядати їх як потенційно привабливий об'єкт інвестування. Водночас обмеженість внутрішніх фінансових ресурсів і низька оборотність капіталу зумовлюють необхідність активнішого залучення венчурного та міжнародного фінансування.

Виявлено виражену пряму залежність економічної ефективності від розміру підприємств сфери наукових досліджень і розробок: великі та середні підприємства характеризуються вищою часткою прибуткових підприємств, вищими показниками рентабельності, фінансової стійкості. Загалом помітно нижчі показники економічної ефективності малих підприємств вказують на їхню вразливість до несприятливих економічних умов. Зазначена залежність відображає помітний вплив чинника масштабу діяльності на економічні результати функціонування підприємств досліджуваної галузі.

Перспективи розвитку підприємств сфери наукових досліджень і розробок доцільно пов'язувати з подальшою інтеграцією в європейський та світовий науково-інноваційний простір, свідченням чого є зростання частки іноземних джерел у фінансуванні наукових досліджень, у тому числі в підприємницькому секторі. Малим підприємствам зазначеної сфери доцільно орієнтуватися на:

- кооперацію з іншими підприємствами і науковими організаціями, яка за рахунок спільного використання дослідницького обладнання, участі в консорціумах і проєктних об'єднаннях дасть змогу компенсувати обмеженість ресурсів, залучати зовнішнє фінансування;

- стратегію диверсифікації діяльності в суміжній сфері з вищою або стабільнішою рентабельністю.

В умовах війни Україна зберегла потенціал наукового сектору, забезпечила ефективне функціонування більшості його суб'єктів. Ключові резерви зростання економічної ефективності підприємств сфери наукових досліджень та розробок пов'язані з розширенням ринку наукових послуг та інноваційних технологій, у тому числі завдяки реалізації євроінтеграційних планів країни.

Декларація щодо використання інструментів штучного інтелекту. Під час підготовки статті було використано інструмент штучного інтелекту ChatGPT-5 (2026) для стилістичного редагування окремих

фрагментів тексту та для технічної допомоги під час оформлення списку джерел відповідно до бібліографічних стандартів. Автор несе повну відповідальність за науковість, точність та цілісність контенту.

Список використаних джерел:

1. Артюшенко В. В., Ступіна Л. В. Експертна оцінка як ключовий елемент процедури оцінювання ефективності діяльності наукових установ НАН України. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2023. № 1–2. С. 46–52. DOI: <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2023-1-2-302-303-46-52>
2. Бородаєв В. В., Проскурніна Н. В. Методика оцінки впливу цифрових інновацій на економічну ефективність експортоорієнтованих підприємств. Бізнес Інформ. 2024. № 12. С. 81–91. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-12-81-91>
3. Глоба Л. С., Новогрудська Р. Л., Задосенко Б. О. Онтологічна модель оцінки ефективності функціонування наукових установ. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія : Математичне моделювання. Інформаційні технології. Автоматизовані системи управління. 2020. Вип. 45. С. 22–34. DOI: <https://doi.org/10.26565/2304-6201-2020-45-03>
4. Грінченко Р. В., Кошельок Г. В., Орленко О. М. Методологічні засади та інструменти оцінювання ефективності підприємств в умовах сучасного економічного середовища. Успіхи і досягнення у науці. 2025. № 12. С. 780–797. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-12\(22\)-780-797](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-12(22)-780-797)
5. Денисюк О. М. Проблеми внутрішнього аудиту ефективності інвестицій в науково-дослідну діяльність. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. 2015. Вип. 12. С. 228–230. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/12-2015/52.pdf> (дата звернення: 14.06.2026).
6. Діяльність підприємств. Державна служба статистики України. 2026. URL: <https://stat.gov.ua/uk/topics/diyalnist-pidpriyemstv> (дата звернення: 18.06.2026).
7. Каталог компаній України. Наукові дослідження України. YC.Market. 2026. URL: <https://youcontrol.market/catalog/naukovi-doslidzhennia> (дата звернення: 18.06.2026).
8. Класифікація видів економічної діяльності (КВЕД). Статистична методологія. Державна служба статистики України. URL: <https://stat.gov.ua/uk/page-contents/klassifikatsiya-vydiv-ekonomichnoyi-diyalnosti-kved> (дата звернення: 16.06.2026).
9. Клименко К. В. Оцінка результативності та ефективності науково-дослідної діяльності в Україні. Наукові праці НДФІ. 2020. № 2. С. 110–137. DOI: <https://doi.org/10.33763/npndfi2020.02.110>
10. Луговий В. І., Регейло І. Ю. Оцінювання науки, оцінювання в науці. Теорія і практика оцінювання результатів наукових досліджень у сучасних реаліях: кол. моногр. / за ред. В. Л. Богданова, Б. А. Маліцького. Київ : Академперіодика, 2025. С. 51–61. URL: https://akademperiodyka.org.ua/wp-content/uploads/Theory-and-practice_uk.pdf (дата звернення: 14.06.2026).
11. Лупак Р. Л., Хомицький А. І. Удосконалення методики оцінювання ефективності функціонування підприємств оптової торгівлі. Бізнес Інформ. 2016. № 7. С. 73–79. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2016-7_0-pages-73_79.pdf (дата звернення: 14.06.2026).
12. Назаренко І. Економічний зміст ефективності діяльності підприємств. Галицький економічний вісник. 2022. Т 76, № 3. С. 15–22. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2022.03.015
13. Наука, інновації та інноваційно-інформаційні технології. Державна служба статистики України. 2026. URL: <https://stat.gov.ua/uk/topics/nauka-innovatsiyi-ta-informatsiyno-komunikatsiyni-tekhnologiyi> (дата звернення: 19.06.2026).
14. Нечипоренко О. М., Носенко Ю. М., Сінельник Л. М. Методологія оцінки ефективності діяльності науково-інноваційних кластерів. Економіка АПК. 2021. № 3. С. 81–88. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202103081>
15. Онопрієнко О. Д., Онопрієнко Д. О. Економічна ефективність наукових досліджень. Економіка. Фінанси. Право. 2017. № 5(1). С. 54–56. URL: <https://efp.in.ua/uk/journal-item/161> (дата звернення: 14.06.2026).
16. Петрушка Т. О., Ємельянов О. Ю., Курило О. Б. Підвищення ефективності господарської діяльності як чинник економічного розвитку підприємств. Ефективна економіка. 2020. № 12. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.12.71>
17. Про затвердження Методичних рекомендацій з комерціалізації розробок, створених в результаті науково-технічної діяльності : Наказ Державного комітету України з питань науки, інновацій та інформатизації від 13.09.2010 р. № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0018745-10#Text> (дата звернення: 15.06.2026).
18. Расевич В. В., Расевич І. В. Науково-організаційні основи трансферу технологій наукових розробок. Соціальна економіка. 2024. Вип. 68. С. 83–93. DOI: <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2024-68-07>
19. Струтинська Л. Критерії економічної ефективності інноваційних рішень в діяльності підприємств. Modeling the development of the economic system. 2023. № 1. С. 154–160. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-22>
20. Талах Т. А. Оцінка економічної ефективності функціонування підприємств промисловості України.

Економічний форум. 2021. № 4. С. 101–108. DOI: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2021-4-14>

21. Трифонова О. В., Баранець Г. В., Іванова М. І. Тенденції та перспективи взаємодії науково-освітніх установ та бізнесу в системі управління трансфером технологій. Економічний вісник Дніпровської політехніки. 2025. № 1. С. 68–80. DOI: <https://doi.org/10.33271/ebdut/89.068>

22. Чернобай Л. І., Дума О. І. Порівняльний аналіз інструментарію економічного оцінювання ефективності керівних систем бізнес-процесів підприємства. Економічний простір. 2024. № 190. С. 404–409. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/190-71>

23. EU valorisation policy: making research results work for society / European Commission. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/research-area/industrial-research-and-innovation/eu-valorisation-policy_en (дата звернення: 13.06.2026).

References:

1. Artiushenko, V. V., & Stupina, L. V. (2023). Ekspertna otsinka yak kliuchovyi element protsedury otsiniuvannya efektyvnosti diialnosti naukovykh ustanov NAN Ukrainy [Expert assessment as a key element of the procedure for evaluating the efficiency of scientific institutions of the NAS of Ukraine]. *Naukovyi Visnyk Odeskoho Natsionalnoho Ekonomichnoho Universytetu*, (1–2), 46–52. <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2023-1-2-302-303-46-52> [in Ukrainian].

2. Borodaiev, V. V., & Proskurnina, N. V. (2024). Metodyka otsinky vplyvu tsyfrovyykh innovatsii na ekonomichnu efektyvnist eksportoorientovanykh pidpriemstv [Methodology for assessing the impact of digital innovations on the economic efficiency of export-oriented enterprises]. *Biznes Inform*, (12), 81–91. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-12-81-91> [in Ukrainian].

3. Globa, L. S., Novogrudska, R. L., & Zadoienko, B. O. (2020). Ontologichna model otsinky efektyvnosti funktsionuvannya naukovykh ustanov [Ontological model for evaluating the effectiveness of scientific institutions]. *Visnyk Kharkivskoho Natsionalnoho Universytetu Imeni V. N. Karazina. Seriya: Matematychni Modeliuvannya. Informatsiini Tekhnologii. Avtomatyzovani Systemy Upravlinnia*, (45), 22–34. <https://doi.org/10.26565/2304-6201-2020-45-03> [in Ukrainian].

4. Hrinchenko, R. V., Koshelok, H. V., & Orlenko, O. M. (2025). Metodologichni zasady ta instrumenty otsiniuvannya efektyvnosti pidpriemstv v umovakh suchasnoho ekonomichnoho seredovyshcha [Methodological principles and tools for assessing the efficiency of enterprises in the condition of the modern economic environment]. *Uspikhy i Dosiahnennia u Nauci*, (12), 780–797. [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-12\(22\)-780-797](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-12(22)-780-797) [in Ukrainian].

5. Denysyuk, O. M. (2015). Problemy vnutrishnoho audytu efektyvnosti investysii v nauko-doslidnu diialnist [Problems of internal audit of investment efficiency in scientific research activities]. *Naukovyi Visnyk Mizhnarodnoho Humanitarnoho Universytetu. Seriya: Ekonomika i Menedzhment*, (12), 228–230. <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/12-2015/52.pdf> [in Ukrainian].

6. State Statistics Service of Ukraine. (2026). Diialnist pidpriemstv [Activities of enterprises]. <https://stat.gov.ua/uk/topics/diialnist-pidpriemstv> [in Ukrainian].

7. YC.Market. (2026). Katalog kompanii Ukrainy. Naukovi doslidzhennia Ukrainy [Catalog of companies of Ukraine. Scientific research in Ukraine]. <https://youcontrol.market/catalog/naukovi-doslidzhennia> [in Ukrainian].

8. Klasifikatsiia vydiv ekonomichnoi diialnosti (KVED). Statystychna metodolohiia [Classification of types of economic activity (NACE). Statistical methodology]. (2026). State Statistics Service of Ukraine. <https://stat.gov.ua/uk/page-contents/klasifikatsiya-vydiv-ekonomichnoyi-diialnosti-kved> [in Ukrainian].

9. Klymenko, K. V. (2020). Otsinka rezultatyvnosti ta efektyvnosti nauko-doslidnoi diialnosti v Ukraini [Evaluation of effectiveness and efficiency of research in Ukrainian]. *Naukovi Pratsi NDFI*, (2), 110–137. <https://doi.org/10.33763/npndfi2020.02.110> [in Ukrainian].

10. Luhovyi, V. I., & Reheilo, I. Yu. (2025). Otsiniuvannya nauky, otsiniuvannya v nautsi. [Evaluation of science, evaluation in science]. In V. L. Bohdanov & B. A. Malitskyi (Eds.), *Teoriia i praktyka otsiniuvannya rezultatyv naukovykh doslidzen u suchasnykh realiakh* (pp. 51–61). Akademperiodyka. https://akademperiodyka.org.ua/wp-content/uploads/Theory-and-practice_uk.pdf

11. Lupak, R. L., & Khomytskyi, A. I. (2016). Udoshkonalennia metodyky otsiniuvannya efektyvnosti funktsionuvannya pidpriemstv optovoi torhivli [Improvement of the methods for evaluating performance of the wholesale trade enterprises]. *Biznes Inform*, (7), 73–79. https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2016-7_0-pages-73_79.pdf [in Ukrainian].

12. Nazarenko, I. (2022). Ekonomichniy zmist efektyvnosti diialnosti pidpriemstv [Economic content of the enterprises efficiency]. *Halytskyi Ekonomichniy Visnyk*, 76(3), 15–22. https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2022.03.015 [in Ukrainian].

13. Nauka, innovatsii ta innovatsiino-informatsiini tekhnologii [Science, innovation and communication technologies]. (2026). State Statistics Service of Ukraine. <https://stat.gov.ua/uk/topics/nauka-innovatsiyi-ta-informatsiyno-komunikatsiyni-tekhnohiiyi> [in Ukrainian].

14. Nechyporenko, O. M., Nosenko, Yu. M., & Sinelnik, L. M. (2021). Metodolohiia otsinky efektyvnosti

diialnosti naukovo-innovatsiinykh klasteriv [Methodology for assessing the effectiveness of the scientific and innovative clusters]. *Ekonomika APK*, (3), 81–88. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202103081> [in Ukrainian].

15. Onopriienko, O. D., & Onopriienko, D. O. (2017). Ekonomichna efektyvnist naukovykh doslidzhen [Economic efficiency of the scientific researches]. *Ekonomika. Finansy. Pravo*, 5(1), 54–56. <https://efp.in.ua/uk/journal-item/161> [in Ukrainian].

16. Petrushka, T. O., Yemelyanov, O. Yu., & Kurylo, O. B. (2020). Pidvyshchennia efektyvnosti hospodarskoi diialnosti yak chynnyk ekonomichnoho rozvytku pidpriemstv [Improvement of the efficiency of economic activity as a factor in the economic development of enterprises]. *Efektyvna Ekonomika*, (12). <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.12.71> [in Ukrainian].

17. State Committee of Ukraine on Science, Innovation and Informatization. (2010, September 13). Pro zatverdzhennia Metodichnykh rekomendatsii z komertsializatsii rozrobok, stvorenykh v rezultati naukovo-tekhnichnoi diialnosti [On approval of Methodological recommendations for the commercialization of developments created as a result of scientific and technical activity] (Order No. 18). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0018745-10#Text> [in Ukrainian].

18. Rasevych, V. V., & Rasevych, I. V. (2024). Naukovo-orhanizatsiini osnovy transferu tekhnolohii naukovykh rozrobok [Scientific and organizational fundamentals of the transfer of technologies of scientific developments]. *Sotsialna Ekonomika*, (68), 83–93. <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2024-68-07> [in Ukrainian].

19. Strutynska, L. (2023). Kryterii ekonomichnoi efektyvnosti innovatsiinykh rishen v diialnosti pidpriemstv [Criteria of economic efficiency of innovative solutions in the activities of enterprises]. *Modeling the Development of the Economic System*, (1), 154–160. <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-22> [in Ukrainian].

20. Talakh, T. A. (2021). Otsinka ekonomichnoi efektyvnosti funktsionuvannia pidpriemstv promyslovosti Ukrainy [Assessment of economic efficiency of functioning of industrial enterprises in Ukraine]. *Ekonomichnyi Forum*, (4), 101–108. <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2021-4-14> [in Ukrainian].

21. Tryfonova, O. V., Baranets, H. V., & Ivanova, M. I. (2025). Tendentsii ta perspektyvy vzaiemodii naukovo-osvitnikh ustanov ta biznesu v systemi upravlinnia transferom tekhnolohii [Tendencies and prospects of interaction between scientific and educational institutions and business in the system of technology transfer management]. *Ekonomichnyi Visnyk Dniprovskoho Politekhnicznego Universytetu*, (1), 68–80. <https://doi.org/10.33271/ebdut/89.068> [in Ukrainian].

22. Chernobai, L. I., & Duma, O. I. (2024). Porivnialnyi analiz instrumentarii ekonomichnoho otsiniuvannia efektyvnosti kerivnykh system biznes-protsesiv pidpriemstva [Comparative analysis of the economic evaluation tools for the effectiveness managing systems of enterprise business processes]. *Ekonomichnyi Prostir*, (190), 404–409. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/190-71> [in Ukrainian].

23. European Commission. (n.d.). EU valorisation policy: Making research results work for society. https://research-and-innovation.ec.europa.eu/research-area/industrial-research-and-innovation/eu-valorisation-policy_en

Дата надходження статті: 07.08.2026 р.

Дата прийняття статті до друку: 18.09.2026 р.

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.10.2026 р.

Стаття поширюється на умовах ліцензії Creative Commons Attribution License International CC-BY.